

Evropská bezpečnost a stabilita po Kosovu

JAN EICHLER

Jednou z nejvýznamnějších událostí ve vývoji Evropy po skončení studené války a jedním z velmi důležitých mezníků v celých dějinách NATO se na jaře roku 1999 stala operace Spojenecká síla. Bylo o ní napsáno již několik desítek článků v odborných časopisech a snad stovky komentářů v denním tisku. Zvlášť velká pozornost se soustřeďuje na rozhodování NATO o aktivním zásahu a na jeho možné důsledky pro další vývoj alianční strategie. Jednu z velmi inspirativních analýz této problematiky zveřejnila N. Gnesottová, ředitelka Ústavu bezpečnostních studií při Západoevropské unii. Ve svém rozboru se zaměřila na možné důsledky kosovské krize pro rozhodovací procesy týkající se evropské bezpečnosti a stability. V této souvislosti se zmiňuje o třech hlavních systémech zajišťování bezpečnosti v Evropě, pro něž používá pracovní označení *systém síly*, *systém suverenity a OSN a systém hodnot*.¹ Je to samozřejmě jen jeden z řady možných přístupů. Je však přínosný především proto, že připomíná historické souvislosti bezpečnosti a stability v Evropě po skončení druhé světové války. Zároveň upozorňuje na možnost, že tři uvedené systémy se mohou vzájemně více či méně prolínat a doplňovat.

PROLÍNÁNÍ TŘÍ SYSTÉMŮ MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOSTI A STABILITY

Po celé období studené války dominoval *systém rovnováhy sil*, jehož hlavní podobou bylo jaderné odstrašování. Dva protistojící tábory se tehdy řídily nepsanou zásadou, že se vzájemně nebudou vměšovat do svých vnitřních záležitostí. NATO proto vojensky nereagovalo ani na intervenci SSSR do Maďarska v roce 1956, ani na invazi do ČSSR v roce 1968, ani na vojenský převrat v Polsku v roce 1981. Uvedenému principu byla obětována nejen lidská práva, ale i právo národů na sebeurčení, neboť převládal zájem o udržení strategické stability. Tento systém můžeme hodnotit jako spolehlivý z hlediska blokové stability, ale zároveň i jako málo demokratický, neboť podceňoval suverenitu satelitních států uvnitř jednoho bloku a nebral v úvahu ani zájmy jejich obyvatel o prosazení změn v systému vládnutí. Jeho součástí v rámci Varšavské smlouvy bylo dokonce oficiální vyhlášení doktríny omezené suverenity.

Bezprostředně po skončení studené války systém rovnováhy sil ustoupil do pozadí, a tak se vytvořil prostor pro *systém, jehož základními hodnotami jsou suverenity států a úloha OSN*. Jako příklad mohu uvést rok 1990, kdy Irák porušil suverenitu Kuvajtu a kdy mezinárodní společenství zasáhlo na základě jednoznačného rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN, aby obnovilo suverenitu tohoto malého státu v Perském zálivu. Dalším zásahem tohoto typu byla relativizace suverenity státu, který ji zneužíval proti národnostní menšině na svém území, což byl případ humanitární akce ve prospěch Kurdů žijících na území Iráku na sever od 32. rovnoběžky.

Zánik bipolární konfrontace vytvořil příznivé prostředí rovněž pro uplatňování *systému mezinárodní bezpečnosti a stability, spočívajícím na hodnotách, které jsou chráněny*. Bylo možné navázat na Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948, která dala mezinárodnímu společenství právo dohlížet na chování vlád ve vztahu k jejich obyvatelstvu. Její možnosti však na dlouhou dobu čtyř desetiletí nemohly být využívány, neboť tehdy převládající systém blokové stability znemožnil konkrétní akce v případě nedodržování lidských práv na evropském kontinentě. Významné kroky v tomto směru představovaly rezoluce OSN přijaté na samém konci studené války, konkrétně rezoluce č. 43/131 z 8. 12. 1988 a č. 45/100 z 10. 12. 1990, které vyhlásily princip volného přístupu humanitárních organizací k obětem katastrof.

Rezoluce z let 1998–1990 otevřely prostor k tomu, aby v průběhu prvních let po skončení studené války mohla Rada bezpečnosti OSN postupně schválit dalších 170 rezolucí, které vyhlásily, že pokud jakákoli vláda masově porušuje lidská práva, pak její chování znamená ohrožení nebo zasažení míru. Dále stanovily, že v takovém případě Rada bezpečnosti OSN bude nejprve požadovat zastavení represí a volný pohyb humanitární pomoci a poté může rozhodnout i o ozbrojeném doprovodu akcí na pomoc postiženým. Podle schválených rezolucí je nejvyšším stupněm angažovanosti OSN mnohonárodnostní vojenský zásah v zájmu zastavení genocidy a zločinů proti lidskosti. Všechny rezoluce tohoto zaměření byly schváleny buď jednomyslně, nebo většinou států zastoupených na zasedáních Valného shromáždění OSN.

Systém hodnot se tedy postupně vytvářel v několika etapách vývoje po skončení druhé světové války. Nejprve Charta OSN poukázala na hlavní možné příčiny ohrožení míru a na nezbytnost jejich postupného „vykořeňování“. Tuto etapu můžeme nazvat deklarativní, kdy rámec bipolarity umožňoval jen zásahy nevládních organizací zaměřujících se na humanitární pomoc pouze v rozvojovém světě. Výjimkou byla přítomnost těchto organizací na území někdejšího SSSR po zemětřesení v Jerevanu. Přečhod od deklarací k realizaci záměrů byl možný až po skončení studené války. Prvním výrazným příkladem byla akce Pouštní bouře, při níž namísto humanitárních konvojů nastoupily ozbrojené síly. Jejím cílem bylo obnovení suverenity Kuvajtu, ale zároveň s tím otevírala cestu i pro zásahy v zájmu hodnot. Další etapu pak můžeme spojovat s Bosnou, kde se humanitární akce stala záležitostí nejen nevládních organizací, ale především států, které zasáhly na základě mandátu OSN. A konečně čtvrtou etapu zahájila akce Spojenecká síla, která dávala přednost akční schopnosti ozbrojených sil před jasně stanoveným mandátem k zásahu.

Základní charakteristikou systému hodnot je nadřazování ochrany demokracie a lidských práv nad princip suverenity států. Jeho hlavní formou jsou humanitární zásahy, a to zejména v oblastech, v nichž se vyhrcoují problémy národnostních menšin a uprchlíků. Právě uprchlíci se totiž stali problémem, jehož závažnost v současném světě neustále vzrůstá. Jestliže v roce 1973 Úřad vysokého komisaře OSN evidoval 3 miliony uprchlíků, v roce 1997 již toto číslo vzrostlo na 14 milionů, z nichž nejvíce připadá na subsaharskou Afriku, ale 30 % na Evropu.² Význam systému hodnot zdůrazňuje i skutečnost, že po skončení studené války se jedním z nejdůležitějších pojmů stává *společná bezpečnost*, kterou by měly sdílet všechny státy, tedy nejen více či méně úzká skupina vyvolených států. Cesta k jejímu dosažení vede přes rozsáhlou mezinárodní spolupráci založenou na zásadách rovnoprávnosti, nevměšování, spravedlnosti a vzájemnosti.

DVĚ ROVINY ROZHODOVÁNÍ O ZÁSAHU V KOSOVU

V obecnější rovině mezinárodních vztahů bylo rozhodování ovlivněno tím, že kosovská krize jako vyvrcholení několik let trvajícího tragického procesu rozpadu SFRJ mimořádně narušovala vývoj postkonfrontačního období, který se vyznačoval poklesem významu vojenských nástrojů bezpečnosti a nárůstem významu nevojenských nástrojů. Ozbrojené konflikty spojené s rozpadem Jugoslávie se tedy staly přímým protikladem tendence, která byla a nadále by měla být typickou téměř pro celou Evropu a která se vyznačuje tím, že „mír již není chápán čistě negativním způsobem, tedy jako nepřítomnost války a konfliktu, ale také pozitivně, a to na základě práva, spolupráce, kontraktů a společných hodnot, jejichž posláním je nahradit sílu, dominanci a jaderné odstrašování“.³

V době kosovské krize se do popředí rozhodovacího procesu NATO dostala otázka, zda nadále nečinně přihlížet k zneužívání vojenské síly a k masakrům civilního obyvatelstva, nebo použít vojenskou sílu v zájmu toho, aby se postupně mohla i na Balkáně prosadit celoevropská tendence vyznačující se pozitivním, nikoli negativním vymezením míru. Součástí tohoto rozhodování bylo také odhodlání k sebeospravedlnění použití ozbrojené síly a podstoupení rizika, že bude zpochybněn jeden ze základů mezinárodní stability, tedy úloha státu a zároveň s tím i role Rady bezpečnosti OSN. Američtí autoři

Daadler a O'Hanlon v této souvislosti uvedli: „... země NATO mohly tváří v tvář mimořádné humanitární situaci volit mezi nečinností, anebo jednat bez výslovné podpory Rady bezpečnosti OSN. Po mnoha diskuzích se spojenci rozhodli pro druhou možnost a své rozhodnutí zdůvodnili naléhavostí situace.“⁴ S tím zároveň souviselo riziko, že v důsledku zásahu NATO nastane nejednota mezi stálými členy Rady bezpečnosti OSN daná nesouhlasem ČR a Ruské federace, přičemž v době rozhodování nikdo nemohl vědět, k jak závažným důsledkům by to mohlo vést.⁵

V rovině Balkánu jako takového bylo rozhodování ztíženo nejednoznačností procesu rozpadu SFRJ. V této souvislosti je dobré si znovu připomenout zásah v Kuvajtu, kde bylo rozhodování mnohem snazší, situace jasnější a čitelnější, protože nebylo pochyb o tom, kdo je agresor a kdo je napadenou obětí. Avšak tváří v tvář vývoji situace v Kosovu mohly členské státy NATO volit mezi dvěma možnostmi. První z nich byl souhlas se statutem quo, že Kosovo je součástí JSR. To by však znamenalo nečinnost, která by byla sice legální, ale zároveň by zvyšovala nepřímou odpovědnost za pokračující bezpráví a masakry. Taková nečinnost byla typická pro celé období první poloviny 90. let. Snad nejlépe ji vystihl francouzský prezident F. Mitterrand: „Nepřipojujme k jedné válce další válku.“ Západoevropské státy po dlouhou dobu nezakrývaly, že v jejich strategii bylo možné vše, jen ne použití ozbrojených sil proti Srbsku. Tím se však zbavily možnosti nátlaku na Miloševičův režim a zásahu v zájmu stabilizace Balkánu. Tváří v tvář vyhocení kosovské krize však v NATO převládl názor, že „nečinnost ve vztahu k vážné situaci v Kosovu by podkopala jeho politiku, věrohodnost západních institucí a transatlantického vztahu“.⁶

Rozhodování o zásahu v Kosovu ovlivnila rovněž skutečnost, že situaci nedokázaly řešit ani členské státy Evropské unie, neboť byly názorově rozděleny. Jejich nejednotnost pramenila z toho, že „Německo bylo nejvíce nakloněno k nezávislosti a k mezinárodnímu uznání Chorvatska a Slovinska, a to na základě spřízněnosti těchto zemí s germánským světem a vlivu chorvatských emigrantů v Německu. Příznivé stanovisko zaujímal rovněž Itálie, ale ta byla mnohem opatrnější. Naopak Francie se z historických důvodů a z obavy před nárůstem německého vlivu přikláněla k zachování určité jugoslávské jednotky a byla vstřícnější vůči Srbům. Váhavé stanovisko k uznání dvou nezávislých republik zaujímal Španělsko, a to pod vlivem separatistických tendencí Basků a Katalánců, stejně jako Velká Británie, která měla starosti s Ulsterem. Řecko podporovalo Srby ve jménu pravoslaví a v důsledku nepřátelského postoje k bývalé jugoslávské Makedonii.“⁷

DVA STUPNĚ PŘÍMÉ ANGAŽOVANOSTI NATO

První formou zásahu NATO se stal *diplomatický nátlak*. Pro něj se vytvořilo příznivé mezinárodní prostředí zejména poté, kdy se na odsouzení krutostí Miloševičova režimu v Kosovu a na důrazné výzvě k jejich neprodlenému zastavení shodli nejvýznamnější aktéři mezinárodních vztahů – OSN (rezoluce č. 1199), NATO, Kontaktní skupina, OBSE, Rusko a Evropská unie. Další významnou okolností bylo posílené sebevědomí NATO, jehož podstatu lze výstižně vyjádřit slovy: „... transatlantické partnerství může být hrdé na nedávné roky, během nichž vyhnalo Irák z Kuvajtu, zastavilo zabíjení v Bosně, rozšířením NATO o Polsko, Českou republiku a Maďarsko rozšířilo stabilitu a demokracii na východ, zintenzivnilo souběžný proces rozšiřování stability s Evropskou unií, dosáhlo mimořádného pokroku v Severním Irsku...“⁸

Druhou stránkou jednání v Rambouillet jako hlavní formy diplomatického nátlaku je to, že bohužel probíhala v době, kdy v Srbsku vrcholil pocit obklíčení spojený s přesvědčením, že se NATO stalo nástrojem USA a nepřitelem Srbska. Tento pocit dále zesílil po zveřejnění podmínek, které si srbsští zástupci vysvětlili jako faktickou kapitulaci⁹ jedné strany. Stinnou stránkou diplomatického nátlaku na bělehradský režim bylo rovněž to, že NATO jej chápalo jako příležitost, jak „dokázat pokračující užitečnost a potenciál NATO... Spojení těchto dvou cílů znamenalo, že vyčerpávající analýza alternativních cest k zabránění občanské války v Kosovu padla za oběť tomu, aby NATO ukázalo své politické svaly

*a znovu potvrdilo svou odhodlanost čelit rozsáhlé škále hrozeb vůči sdíleným zájmům a hodnotám.*¹⁰

Druhým stupněm přímé angažovanosti NATO po neúspěchu diplomatického nátlaku byl *vojenský zásah*. Rozhodování o něm bylo ovlivněno především tím, že celé období 90. let ukázalo, že k zásahům ve jménu hodnot jsou v současné době připraveny jen členské státy NATO. Ve vojenské rovině je jejich předností nejsilnější a nejmodernější vojenská výzbroj, zejména letouny, velitelské a štábní systémy a logistika. „... *integrováná vojenská struktura NATO je jediným transatlantickým nástrojem pro podrobné spojenecké vojenské plánování, který by mohl být postupně používán proti všem bezpečnostním hrozbám vůči životním a důležitým transatlantickým zájmům*“.¹¹ Dalším důvodem, proč ke členským státům NATO nejčastěji směřuje naléhání, aby zasáhly, je rychlost a účinnost jeho politického rozhodování. Na rozdíl od ostatních mezinárodních institucí, které více či méně často „zabředávají“ do vnitřní názorové nejednoty, se NATO stalo „*nejúčinnější »dílno« na výrobu konsenzu*“.¹²

Vlastní rozhodování o vojenském zásahu bylo ovlivněno dosavadními zkušenostmi a rozsahem rizik, která NATO (zejména USA) bylo ochotno podstoupit. Přitom zkušenosti (zejména z Bosny) jasně vypovídaly o účincích bombardování, a proto byly preferovány nálety bombardovacích letounů a zamítnuta pozemní operace. Převážily totiž obavy, aby neměla ještě horší důsledky než letecké bombardování.¹³ Současná hodnocení připomínají, že důležitou roli sehrála i skutečnost, že „*pozemní vojsko [USA – pozn. aut.] se svou těžkou výzbrojí a s nedostatečnou mobilitou se zdá méně připravené na nasazení v takových nových konfliktech, jakým bylo i Kosovo. Kdyby bývalo padlo rozhodnutí nasadit pozemní síly, byla by bývala potřeba řada měsíců na jejich přepravu do tohoto prostoru*“.¹⁴

VÝSLEDKY AKCE SPOJENECKÁ SÍLA

Pokud jde o přínos akce Spojenecká síla pro oblast jihovýchodní Evropy, její hodnocení se s odstupem více než roku výrazně liší. Na jedné straně jsou jednoznačně kladná hodnocení. Např. M. Albrightová rok po zahájení operace Spojenecká síla napsala, že USA mohou být hrdé na to, co dokázaly.¹⁵ Podobně i britský ministr obrany G. Hoon zdůrazňuje, že „*vzdušná kampaň byla pozoruhodně úspěšná v dosahování vytyčených cílů*“. V rovině politických cílů připomíná zejména skoncování s brutalitou Miloševičova režimu a zastavení krutostí páchaných vůči kosovským Albáncům. V rovině vojenských cílů pak uvádí, že NATO neztratilo ani jediného pilota, že ozbrojené síly Severoatlantické aliance si počínaly velmi úspěšně ve velmi nepřátelském prostředí.¹⁶

Méně jednoznační jsou však již zmiňovaní autoři Daalder a O'Hanlon. Podle jejich názoru NATO v Kosovu jednu válku prohrálo a jednu vyhrálo. Za prohranou označují tu, v níž více než 40 000 příslušníků srbských ozbrojených, policejních a polovojenských sil vyzbrojených tanky a těžkými zbraněmi nastoupilo proti několika tisícovkám lehce vyzbrojených příslušníků Kosovské osvobozené armády (UCK), aby vyhnali celkem 1,3 milionu Albánců z jejich domovů, a tím zásadně změnili demografickou podobu Kosova. Za vyhranou naopak považují tu válku, v níž NATO demonstrovalo svou odhodlanost takovým způsobem, že srbští vůdci pochopili nutnost zásadní změny, stáhli své ozbrojené síly z Kosova a kosovským Albáncům se dnes žije lépe než před ozbrojeným zásahem NATO.¹⁷

Ze skupiny kritiků pak můžeme připomenout např. prof. M. Mandelbauma, jenž dospěl k závěru, že akce Spojenecká síla byla vojenským úspěchem a politickým nezdarem. Podle jeho názoru tato akce nepřinesla vyřešení zásadních politických otázek, snížila stabilitu balkánských zemí a vyzněla jako potrestání nevinných, které mělo dát najevo pohoršení nad provinilci.¹⁸ Podobně výhrady vyjadřuje i B. Vankovska, která připomíná, že základní problém této oblasti nebyl vyřešen a že Kosovo a Srbsko zůstávají nejnebezpečnějšími místy na Balkáně i v Evropě. Rovněž kritizuje skutečnost, že Jugoslávie byla velmi zdevastována, ale její vojenská síla nebyla výrazně poškozena.¹⁹

Nikdo však nezpochybňuje skutečnost, že se po zásahu NATO zastavil proces ozbrojených konfliktů na území bývalé Jugoslávie. Akce Spojenecká síla sice byla spíše jednorázovým než dlouhodobým řešením situace a nepřinesla naprosté zastavení veškerého násilí v Kosovu. Po jejím skončení však na území bývalé Jugoslávie již neprobíhá žádný ozbrojený konflikt za účasti pravidelných armád nebo paramilitárních organizací. Kdyby se bývalo Kosovo nechalo napospas svému osudu, pak by dlouho hromaděná vzájemná nenávisť a násilí posledních let nabyly velmi krutých rozměrů.

Dalším výsledkem akce Spojenecká síla je zásadní změna strategického statutu celého Balkánu. V této souvislosti je třeba připomenout, že Maďarsko jako důležité nástupiště na Balkán se již stalo členským státem NATO. Albánie a Makedonie poskytly NATO během válečných operací své základny, Rumunsko a Bulharsko nedaly Rusku souhlas k přeletu přes své území a opakovaně potvrzují svůj zájem o členství v NATO. Také skutečnost, že na území Kosova mohou ozbrojené síly NATO zůstat dost dlouhou dobu, je hodnocena různými způsoby. Nikdo však nenabízí přímou odpověď na otázku, jak dlouho síly NATO zůstanou na území Kosova.

Např. britský ministr obrany uvádí, že nelze říci, kdy a za jakých podmínek bude možné stáhnout mezinárodní síly z Kosova. S odvoláním na rezoluci Rady bezpečnosti OSN č. 1244 zdůrazňuje, že rozhodující podmínkou odchodu NATO z Kosova je „nalezení takového statutu pro Kosovo, který by přijali jeho sousedé, Kosované a Srbsko. To vyžaduje politický dialog mezi Kosovem a zbytkem Jugoslávie při hledání tohoto statutu. A to se zase neobejde bez takové vlády v Bělehradě, která bude plně demokratická, bude dodržovat zákony a práva menšin a pro niž násilí nebude hlavním nástrojem řešení politických problémů.“²⁰ Naproti tomu významný francouzský odborník na bezpečnostní problematiku P.-M. de la Gorce hodnotí tento přístup zcela jinými, nediplomatickými slovy a dospívá ke zcela jinému závěru. Podle jeho názoru „válka v Kosovu dokončila proces, kdy se NATO zmocňovalo jihovýchodu Evropy. A jeho vojenská organizace dnes nad tímto územím vykonává určitý druh protektorátu.“²¹

Bude Kosovo mementem pro diktátory?

Kosovo ukázalo na nebezpečí diktátorské cesty vyplývající z dědictví totalitní minulosti a spočívající v tom, že se převezmou staré totalitní aparáty (zejména armáda a politické strany) a jim se zadají nové úlohy. Takové řešení však může vést k vážné eskalaci regionálního konfliktu a ohrozit stabilitu v rámci celých regionů. Toto nebezpečí se netýká jen Evropy a jen postkomunistických států, ale může (být v jiné konkrétní podobě) vzniknout i jinde (např. v Alžírsku nebo v Indonésii).

Z hlediska dopadu na myšlení a rozhodování diktátorů by čtvrtým a nejdůležitějším výsledkem akce Spojenecká síla mohlo být vážné varování všem těm politikům, kteří by chtěli postupovat podobně jako Milošević. Pokud by se tak doopravdy stalo, pak bychom mohli hovořit o tom, že po Kosovu se snížil práh rizik, která mohou diktátorské režimy podstupovat. Znamenalo by to, že diktátoři by si uvědomili, že je určitá hranice, kterou nesmějí překročit, pokud nechtějí svůj režim a zejména pak svou zemi vystavit podobnému osudu, jaký postihl Jugoslávii. Pak bychom mohli hovořit o odstrašovacím účinku operace Spojenecká síla a očekávat jeho pozitivní přínos pro vývoj mezinárodního bezpečnostního prostředí po skončení studené války. Teprve další vývoj však ukáže, zda se tak skutečně stane.

Akce Spojenecká síla zvýraznila i význam eliminace snah nacionalistických diktátorů o destabilizaci celých oblastí. Vždyť v jejím průběhu se S. Milošević pokoušel o něco, co během akce Pouštní bouře nemohlo S. Husajna ani napadnout. Snažil se využít skutečnosti, že při rozhodování o této akci a při jejím uskutečňování zůstali stranou dva stálí členové Rady bezpečnosti OSN (Rusko a Čína). A prvního z nich se snažil vtáhnout do ozbrojeného konfliktu na území svého státu. Z toho vyplývá pro příště poučení, že každé narušení jednoty stálých členů Rady bezpečnosti OSN a vytváření jakýchsi mezinárodních

společenství ad hoc zároveň vytváří manévrovací prostor pro diktátorské režimy. Čím menší je tento prostor, tím větší může být účinnost zásahů ve jménu hodnot.

Další poučení pro budoucnost vyjádřila mezinárodní organizace *Amnesty International* (AI), která připomněla nutnost dodržovat zásady mezinárodního práva. Zdůraznila především to, že NATO během akce Spojenecká síla nepřijalo všechna nezbytná opatření k ochraně civilního obyvatelstva, jak to ukládá *Dodatkový protokol I k Ženevským úmlouvám* z roku 1949. Dva odborníci z mezinárodního sekretariátu *Amnesty International* v Londýně upozornili zejména na bombardování budovy Srbského rozhlasu a televize v Bělehradě, dále pak na útoky proti mostu v Grdelici a proti přesunujícímu se civilnímu obyvatelstvu v Džakovici a v Koriši. Při jejich hodnocení zdůraznili, že „opatření byla nedostatečná k tomu, aby se na minimum omezil počet civilních obětí; ty mohly být mnohem menší, kdyby se ozbrojené síly NATO plně řídily válečným právem“.²²

SOUČASNÉ LIMITY A ÚSKALÍ ZÁSAHŮ NA OCHRANU DEMOKRACIE A LIDSKÝCH PŘÁV

S rozhodováním o intervencích ve jménu lidských hodnot a s jejich realizací se zatím pojí řada paradoxů. První z nich je dán prioritou politických přístupů, jež by mohla vést i k tomu, že „svoboda rozhodování vojáků bude stále více konfiskována politiky, politici by dokonce mohli ovládat veškeré použití ozbrojených sil... za situací, kdy není ohroženo přežití národa...“²³ Druhý paradox bychom mohli vyjádřit slovy, že největší potenciál potřebný k uskutečňování akcí tohoto typu má NATO (má nejvíce prostředků a zkušeností), ale zároveň má i nejnižší potenciál nutný k přijímání obětí na své straně. Členské státy NATO totiž nejvíce váhají riskovat životy svých vojáků.

Zamítavé stanovisko NATO k pozemní operaci dalo za pravdu B. Buzanovi a G. Seganovi, kteří již před dvěma lety napsali, že západní země stále více váhají při nasazování vlastních ozbrojených sil, neboť jde o „bohaté společnosti s malými rodinami, které se zdráhají riskovat životy svých dětí ve válce. Toto bezpečnostní společenství je základem myšlenky, že mezinárodní systém se rozděluje do zóny míru a do zóny konfliktů.“²⁴ Způsob, jakým se NATO v tomto případě angažovalo, byl tedy ovlivněn tím, že bezpečnostní společenství zóny míru, v níž lidský život má velkou cenu, zasahovalo v oblasti konfliktu, v níž do té doby měl lidský život podstatně menší cenu. Nelze přitom vyloučit, že by se podobná výzva před NATO mohla objevit i jindy a v jiných oblastech světa.

Při akci Spojenecká síla bylo na jedné straně úsilí NATO o dokonalou bezpečnost vlastních pilotů, na druhé straně pak zhoršení již tak tragického údělu uprchlíků nebo obyvatelstva, které trpí tím, že má nedemokratickou nacionalistickou vládu. Akce Spojenecká síla byla válkou pro oblast, které se dotkla. Přinesla, byť to nebylo jejím hlavním cílem, smrt několika stovek civilního obyvatelstva, způsobila vážné ekonomické a ekologické škody. Ze všech nejméně však na ni doplatili ti, kteří způsobili největší pobouření „mezinárodního společenství“ – příslušníci guerillových skupin. Ti se mohli rychle přesunout nebo utéci, avšak civilní obyvatelstvo bombardovaných měst takovou šanci nemělo.

Akce Spojenecká síla vedla k nastolení míru, ale nepodařilo se při ní skutečně pacifikovat znesvářené strany a přinést dané oblasti dlouhodobou stabilitu a bezpečnost. Na straně těch, v jejichž prospěch se konala, upevnila pozice a vliv radikálů a oslabil vliv umírněných politiků. Na tento problém zvláště naléhavě upozornil D. Rohde, nositel Pulitzerovy ceny za rok 1996. Ten varoval, že „spoléhat se při uklidňování současné situace na místní stoupence tvrdé linie by znamenalo jen další zhoršení problémů v budoucnosti“,²⁵ které by vedly k další nestabilitě a nakonec i k nové intervenci.

Závažným paradoxem je rovněž dopad akce Spojenecká síla na rozhodování států stojících mimo NATO. Jde konkrétně o Rusko, jemuž poskytuje výhody jak síla daná vlastnictvím jaderných zbraní, tak suverenita daná velikostí a statutem stálého člena Rady bezpečnosti OSN. Proto se nemusí obávat vojenského zásahu „mezinárodního společenství“ za to, co dělá na svém vlastním území. Právě pod vlivem „příkladu NATO“ Rusko změ-

nilo svou taktiku v Čechensku. Místo těžkých a vyčerpávajících pozemních operací skutečně v letech 1994–1996 se v září 1999 odhodlalo ke „vzdušné kampani“, která je méně nákladná a umožňuje ničit teroristy takřkajíc na dálku. Ve svém rozhodovacím procesu se Rusko inspirovalo tím způsobem, že bombardování se může stát nástrojem „*donucovací diplomacie pod rouškou humanitární intervence. A jak jsme viděli, vzdušná kampaň NATO posloužila jako záminka Rusku, které naneštěstí pro Čechence nemá přesně naváděné zbraně.*“²⁶

Systém ochrany hodnot a lidských práv má několik základních úskalí. Při vši naléhavosti a závažnosti situace uprchlíků a porušování lidských práv se uplatňuje pouze v oblastech, na něž se nevztahuje první systém mezinárodní bezpečnosti spočívající na jaderném odstrašování. Druhým úskalím je, že jeho uplatnění znamená zpochybnění role OSN, a proto i relativizaci praxe mezinárodního práva. Tento systém dosahování mezinárodní stability tedy může být uplatňován pouze v některých, zdaleka nikoli ve všech oblastech světa. Třetí úskalí spočívá v tom, že pro rozhodování o akcích, jakou byla Spojenecká síla, zatím chybějí jasně stanovená kritéria, na nichž by se shodly nejen členské státy NATO, ale též mnoho dalších států, které tvoří mezinárodní společenství.

Čtvrtým úskalím je relativizace principu suverenity států jako hlavních aktérů mezinárodních vztahů. Již první polovina 90. let ukázala, že zejména v důsledku nárůstu počtu nových států na území někdejších federativních jednotek se jednak oslabuje účinnost rozhodovacích procesů, jednak je nutné relativizovat suverenitu, a to nejčastěji formou poručnictví, mandátů nebo mezinárodních intervencí. V důsledku oživení nacionalismu a nesnášenlivosti v krizových oblastech došlo i k oslabení principu nedotknutelnosti hranic. Relativizace suverenity států je ale relativní, hrozí jen těm státům, které nemají nástroje ani postavení potřebné k tomu, aby mohly aktivně uplatňovat jeden z prvních dvou systémů mezinárodní bezpečnosti. Netýká se tedy států s jadernou výzbrojí ani stálých členů Rady bezpečnosti OSN, ale pouze těch, které jsou vojensky i diplomaticky slabší. Na přelomu 20. a 21. století se tak dále zvýraznila nerovnost mezi státy ve vztahu k bezpečnosti, válce a míru. Ředitel pařížského Ústavu mezinárodních strategických vztahů Pascal Boniface v této souvislosti zdůrazňuje, že „*rozpor mezi suverenitou a vměšováním nemůže být vyřešen tak jednoduše, jak to někteří dělají tím, že suverenitu vydávají za ochranu dik-tátorů a vměšování označují za ochranu národů. Je třeba připomenout, že princip svrchované rovnosti států byl původně zaveden proto, aby chránil slabé proti velkým mocnostem, a proto není od základu nespravedlivý.*“²⁷

Další úskalí se týká mezinárodněprávního rámce zásahů tohoto typu. Výstižně to vyjádřil P.-M. Dupuy, profesor mezinárodního práva pařížského Ústavu mezinárodních studií: „*Kosovo nás všechny uvrhlo do hlubin rozpaků, ... neboť intervence měla platnost na základě hodnot, na něž se intervenující státy odvolávají. Na druhé straně se však vyznačovala formální a organickou neplatností danou tím, že jsme při našem jednání nevycházeli z Charty OSN.*“²⁸ Z toho pak vyplývají i pochybnosti, zda Kosovo znamená trvalé prosazení nového přístupu k mezinárodnímu právu. Spíše můžeme očekávat, že mezinárodní právo obyčejové nadále bude výsledkem spojování a mísení teorie, zásad a záměrů na jedné straně a konkrétní situace na druhé straně.

MOŽNÁ VÝCHODISKA ZE SOUČASNÉ SITUACE

Určující vliv USA

Rozhodovací procesy v NATO jsou a nadále budou výrazně ovlivněny pozicí, rolí a vlivem USA. Ty dnes jsou jediným státem na světě, který má parametry supervelmoci ve všech směrech. Ve srovnání se západní Evropou vykazovaly v průběhu 90. let větší ekonomický růst, rychlejší zavádění nových technologií a využívání nejnovějších vědeckých poznatků. Za své ústřední místo ve světě USA vděčí tzv. *hard power*, spočívajícímu především v úloze a síle USA jako státu.

V 90. letech hrály USA rozhodující roli v diplomatické oblasti. Při řešení krizí, které ohrožovaly mezinárodní stabilitu, nacházely a prosazovaly řešení ve chvílích, kdy Evropané váhali nebo nebyli schopni nalézt společná stanoviska. Vycházely z vojenské strategie, opírající se o nejmodernější nástroje. Díky rychlé racionalizaci svého zbrojního průmyslu zvýraznily svůj náskok v oblasti nejmodernějších zbraňových systémů. V porovnání s USA se evropské členské státy NATO potýkaly nejen s nedostatkem nástrojů pro zásahy, ale především s tím, že neměly společnou strategii.

Pozice a vliv USA v současném světě však spočívají i na tzv. *soft power*, tedy na světové nadvládě americké verze anglického jazyka, na americkém vlivu v oblasti kultury (zejména kinematografie), na symbolech úspěchu kombinace individuální dynamiky a kolektivního optimismu, jakými jsou B. Gates, A. Spielberg, J. Welch a další. Také nebo spíše díky tomu stále více lidí na světě (zejména mladých) myslí a sní takřkajíc po americku.

USA i nadále budou nejsilnějším a nevlivnějším státem světa a stejně pevné a dominantní bude i jejich postavení v NATO. Způsob, jakým budou svou pozici a vliv využívat, bude mít výrazný dopad nejen na NATO, ale i na všeobecný vývoj mezinárodních bezpečnostních vztahů. Za této situace se řada odborníků jak v západní Evropě, tak i v USA zamýšlí nad tím, jakým směrem se bude politika USA ubírat. Např. Dominique Moisi z Francouzského ústavu mezinárodních vztahů se domnívá, že výsadnímu postavení ve světové politice se USA budou těšit ještě alespoň 20 let. Zároveň však upozorňuje na „*strukturální nerovnost mezi jedinečnou světovou úlohou Ameriky a způsobem fungování její zahraniční politiky*“. USA podle jeho názoru hovoří o partnerství a o regionálních aliancích, ale přitom uplatňují leadership a téměř systematicky ignorují OSN a „*v důsledku sólového uplatňování moci by se nakonec mohly stát zranitelnými*“.²⁹

Méně optimismu v tomto směru vyjadřuje William Pfaff, komentátor deníku International Herald Tribune. Upozorňuje na to, že by doba Pax Americana mohla skončit „*dříve, než bychom si mohli myslet*“. Tvrdí, že členské státy Evropské unie se Spojeným státem brzy vyrovnají ve všech oblastech, snad s výjimkou mobilizace zdrojů v zájmu politické a vojenské síly. Za faktory, které by mohly vést k „erozi“ současné pozice a vlivu USA, označuje především v Americe vžitě přesvědčení, že USA jsou modelem budoucí společnosti, že mají celosvětově posláni a právo dohlížet na to, co dělají ostatní, soudit je a v krajním případě i trestat.³⁰

Samuel Huntington,³¹ profesor Harvardské univerzity, připomíná, že v letech studené války USA naplňovaly strategii unilaterálního globalismu, která byla oprávněná a spočívala v tom, že USA stály v čele boje západního světa proti komunismu, prosazovaly zájmy a zásady otevřené ekonomiky, pomáhaly ekonomickému rozvoji a mezinárodním institucím. Zároveň však varuje před sklonem k opačné strategii – ke globálnímu unilateralismu –, tedy k jednostrannému prosazování vlastních zájmů bez přihlídnutí k zájmům ostatních států. K tomu přidává dvě doporučení; aby USA při svém rozhodování o záležitostech globální bezpečnosti přestaly jednat tak, jako by žily v monopolárním světě a aby se zbavily hegemontické iluze o totožnosti vlastních zájmů a hodnot se zájmy a hodnotami zbytku světa.

R. Tucker, profesor Hopkinsovy univerzity, dospívá k závěru, že USA budou při svém rozhodování muset zvažovat otázku, zda postupovat samostatně, nebo jít cestou upevňování spolupráce s ostatními státy.³² Doporučuje americkým činitelům, aby byli skromnější v tom, co očekávají od mezinárodního řádu a aby zejména nepodceňovali pocity ukřivdění ostatních evropských politiků, když USA jednájí jednostranně poté, kdy neprosadí své pojetí.

Znepokojení nad „*sílicí tendencí Spojených států jednat jednostranně, bez přihlídnutí k zájmům ostatních*“ vyjádřil i někdejší ministr obrany R. McNamara. Ten doporučuje, aby američtí politici zvažovali své záměry ve chvílích, kdy nejsou schopni přesvědčit ostatní o jejich významu a o nezbytnosti spolupodílet se na ceně za jejich rozhodnutí.³³ Jinak by se USA podle jeho názoru mohly s určitou nadsázkou dokonce stát *rogue state*, což donedávna byl jeden z termínů americké zahraniční a bezpečnostní politiky. Sloužil k označení režimů, které nerespektovaly zásady právního státu a podporovaly mezinárodní tero-

riasmus.³⁴ Konkrétně šlo o KLDK, Kubu, Irák, Írán, Lybii, Súdán a Sýrii. V červnu 2000 však samy USA od tohoto výrazu ustoupily a nahradily jej volnějším výrazem *State of Concern*, což lze přeložit jako „stát, který je zdrojem znepokojení“.

Z odborníků pocházejících ze zakládajících členských států NATO snad nejdále v kritice politiky USA zachází Noam Chomsky, profesor Massachusetts Institute of Technology (MIT) v Bostonu. Ten ve svém článku pro prestižní francouzský měsíčník *Le Monde diplomatique* kritizuje zejména B. Clintona a M. Albrightovou za to, že při různých událostech zaujímali velmi účelový, často i pohrdavý přístup k článku 51 Charty OSN. Dále jim vytýká, že se samotným výrazem *rogue state* nakládali velmi libovolně a nejčastěji jej používali „pro označení států, které se odmítly jim podřízovat“. Dospívá k závěru, že USA samy sebe často pasovaly do postavení jediného soudce a vzápětí pak i vykonavatele rozsudku, a tak se staly „*rogue state celosvětového rozměru*“.³⁵

Nehledě na rozdíly v názorech na jednání USA v posledních deseti letech lze předpokládat, že USA budou při rozhodování o své bezpečnostní strategii v době po Kosovu moci volit mezi několika možnostmi. Jsou jimi zejména globální unilateralismus, prosazování maximálního vlivu a jakési globalistické role NATO³⁶ či kooperativní bezpečnost.

Právě kooperativní bezpečnost za účasti všech hlavních aktérů – OSN, NATO, Evropské unie, OBSE, Ruska, Číny a dalších – by mohla být jedním ze základních východisek systémové změny mezinárodní bezpečnosti a stability. Jedna z jejích podob by mohla spočívat ve využití OBSE jako rámce pro dlouhodobá, trpělivá a věčná jednání mezi Západem a Ruskem, a to s cílem společně stanovit pravidla pro další případné humanitární zásahy v Evropě na základě konsenzu a bez rizika zhoršování vzájemných vztahů. Tím by se překonal i dosavadní rozpor elastického pojmu „mezinárodní společenství“, kdy dva stálí členové Rady bezpečnosti OSN, zejména však Rusko, byli uvnitř i mimo tohoto společenství. Uvnitř byli v době jednání se Srbskem, mimo se ocitli během bombardování a zpět se dostali při urovnávání situace po „vzdušné kampani“. Systémová změna tedy vyžaduje i to, aby bylo jasně stanoveno, kdo je součástí mezinárodního společenství a jaká jsou pravidla jeho jednání a rozhodování.

Reforma OSN

Dalším východiskem by mohla být reforma jednacího a rozhodovacího rámce OSN, jejímž prvním krokem by bylo zvýšení počtu stálých členů Rady bezpečnosti OSN. Hovoří se především o dvou členech G-8, o SRN a o Japonsku, jejichž kandidatura nevyvolává větší problémy. Jinak tomu však je v případě tří kandidátů z rozvojového světa. V rámci Latinské Ameriky se za nejvážnějšího kandidáta považuje Brazílie, což však zároveň vedlo ke zhoršení jejích vztahů s Argentinou. V Africe o tuto počtu soupeří dokonce tři státy – Egypt, JAR a Nigérie –, přičemž ani jeden z nich není bezproblémový. Stejně tak v Asii je kandidatura Indie zatížena napětím v jejích vztazích s Pákistánem a rivalskou kandidaturou Indonésie. A tak otázka rozšíření počtu stálých členů Rady bezpečnosti OSN ještě bude čekat na své rozřešení.

Na změnu složení Rady bezpečnosti OSN by mohla navázat změna rozhodovacích mechanismů, včetně práva veta. To však závisí především na tom, do jaké míry bude současná velká pětka trvat na svém stávajícím výsadním postavení. Stálí členové Rady bezpečnosti OSN nejvíce lpějí na svých dvou základních výsadách – na nedotknutelnosti vlastního práva veta v Radě bezpečnosti OSN (což je základem druhého systému mezinárodní bezpečnosti a stability) a na nástrojích jaderného odstrašování (což je základem prvního systému mezinárodní bezpečnosti a stability). Nebude však jednoduché dosáhnout toho, aby desítky států světa souhlasily s uchováním výsad pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN a aby zároveň přistoupily na relativizaci principu suverenity.

I přes uvedené problémy však lze zcela souhlasit se závěrem, který D. M. Malone, předseda International Peace Academy (New York), vyjádřil slovy: „Ani v nejčernějších hodinách poloviny 90. let nikdo nenavrhol, aby nějaká jiná mezinárodní organizace nahra-

dila Radu [(bezpečnosti OSN – pozn. aut.]. Rada je odsouzena k tomu, aby přežila. “ Zdůrazňuje, že stálí členové Rady bezpečnosti OSN „nemají jinou volbu, než aby nadále žili společně a ostatní státy žily s nimi, aby v následujících letech mohli společně řešit tak důležité otázky, jako jsou humanitární zásahy, koncepce suverenity a změny normativního rámce mezinárodních vztahů “.37

CO BUDE PO KOSOVU?

Z výše uvedených skutečností vyplývá i rozdílnost názorů na budoucnost mezinárodních vztahů. Optimistický názor vyjadřuje T. Blair, podle něhož Kosovo znamenalo vítězství progresivního přístupu k mezinárodním vztahům nad překonanou tradiční koncepcí. Na druhé straně se objevují pochybnosti o tom, do jaké míry si můžeme být jisti, že se tento nový progresivní přístup uplatní vždy a všude, kde dojde k rozsáhlému porušení lidských práv. Z toho rovněž vyplývá opačný, snad skeptický názor, že „Kosovo je v řadě směrů – politickém, strategickém, právním a humanitárním – výjimkou, která neznamená precedens ani nestanoví nová pravidla hry“.38 To ostatně uznává i bývalý generální tajemník NATO J. Solana, jenž výslovně uvádí, že šlo o „výjimku, která potvrzuje pravidlo, nikoli o pokus o vytvoření nového mezinárodního práva“.39

I když v konkrétním případě Kosova při rozhodování NATO princip suverenity ustoupil důrazu na lidská práva, rozpor mezi suverenitou a humanitárním zásahem nadále přetrvává, akce Spojenecká síla jej nevyřešila. Proto např. M. Jakobson dospívá k závěru, že „není pravděpodobné, že v dohledné budoucnosti by rozpor mezi tradičním a novým přístupem k mezinárodním vztahům byl vyřešen“.40 Rozhodování o tom, ke kterému z nich se více či méně přiklonit, je ovlivňováno především konkrétní situací a oblastí, o kterou jde. Situace toho, kdo rozhoduje, bude i nadále jen zřídka jednoznačná nebo snadná. Stále častěji bude složitá a nejednoznačná, a tak se bude volit nikoli nejlepší, ale spíše nejméně špatná varianta řešení. Mezinárodní krize nikdy nejsou totožné, a tak nikdo nemůže s jistotou říci, kdy, kde a v jaké podobě může dojít k něčemu podobnému. Rozhodování o tom, jak se zachovat v případě dalšího rozsáhlého porušení lidských práv, bude více než na univerzálních principech záležet na poměru sil v dané oblasti.

Kosovo však každopádně potvrdilo, že nestabilita v kterékoli části Evropy a zejména pak na Balkáně může znamenat přímé ohrožení všech evropských členů NATO, včetně nových členských států. Proto je naléhavějším problémem než nestabilita mimo Evropu a vyžaduje aktivnější přístupy jak v politické, tak i ve vojenské strategii. Kosovo potvrdilo správnost závěru G. Robertsona, že „po skončení studené války musíme být připraveni spíše na to, abychom šli tam, kde je krize, než abychom očekávali, že krize přijde k nám“.41 Z toho vyplývá nezbytnost dlouhodobé a rozsáhlé modernizace letadel a vrtulníků schopných co nejrychleji přepravit připravené jednotky do krizových oblastí v kterékoli části Evropy.

I po akci Spojenecká síla a po washingtonském summitu NATO se nadále jako nejpravděpodobnější varianta vývoje mezinárodních bezpečnostních vztahů v Evropě jeví *pokračování kooperace při budování jednotného prostoru evropské bezpečnosti a stability*. Nicméně zatím nevíme, zda v důsledku akce Spojenecká síla přece jen nedojde k určitému zpomalení kooperace. Tuto operaci si totiž část ruské politické scény vysvětlila jako snahu USA posílit americký leadership bez ohledu na zájmy a stanoviska ostatních aktérů mezinárodních vztahů, zejména Ruska. Při hodnocení této skutečnosti zazněl i názor, že „Washington své vztahy s Ruskem rozvíjel velmi špatně“ a že útok proti Srbsku posílil v Rusku dojem, že „USA používají NATO k tomu, aby mohly dokončit obklíčení a izolaci Ruska“.42 Kdyby USA skutečně podlehly pokušení využít současných ekonomických a politických potíží Ruska k tomu, aby dále marginalizovaly jeho vliv na další vývoj mezinárodních vztahů a kdyby zároveň v Rusku zesílil pocit uraženosti, pak by mohl nastat scénář oslabení a zpomalení kooperace při budování trvalého a všeobecného míru v euroatlantické oblasti. Zatím však USA nepřekročily hranici, za níž by muselo následovat váž-

né a dlouhodobé zhoršení vztahů s Ruskem. Dlouhodobé oslabení a zpomalení kooperace proto zatím není příliš pravděpodobné.

I přes jugoslávskou tragédii se nadále jako *velmi nepravděpodobný jeví scénář návratu ke konfrontaci*. Velmi málo pravděpodobná je zejména ta jeho podoba, kterou v době rozhodování o přijetí tří nových států do NATO vyjádřil J. Galtung z Ústavu pro výzkum míru v Kodani: „... naprosto zbytečný nárůst napětí, závody ve zbrojení, nastoupí alianční vzorce a modely, které budou vydávány za důkaz agresivních záměrů Ruska a správnosti expanze NATO. A jednoho dne možná i makroverze jugoslávské mikroválky. Krátce řečeno, studená válka číslo II.“⁴³ Zároveň připomněl, že Rusové po skončení studené války učinili vše, aby si usmířili Západ. Vyklidili všechny své vojenské základny ve střední a východní Evropě, zatímco USA své základny v západní Evropě pouze zredukovaly. V návaznosti na tuto skutečnost pak přijetí tří nových zemí do NATO Galtung označil za do očí bijící nerovnost, což si Rusové mohou vyložit jako provokaci. Tak nepříznivý zvrát mezinárodního bezpečnostního prostředí je velmi málo pravděpodobný, přesto však přetrvává řada otázek, pokud jde o politické východisko v souvislosti s dalším možným rozšiřováním NATO.

Jako málo pravděpodobné se zdá rovněž varování významného francouzského diplomata G. Robina, že pokud by se NATO přeměnilo v „*sebejisté dominátorské impérium*...., pak by se svět mohl znovu rozdělit do dvou antagonistických bloků, což by vedlo k nové studené válce, jejíž první obětí by se staly ekonomická globalizace a národní nezávislost“.⁴⁴ Také další analytici oprávněně upozorňují na to, že „*NATO nemá přesně vymezenou oblast svých zásahů, a to by mohlo vyvolat kontraproduktivní reakce, především ze strany Ruska a arabského světa*“.⁴⁵ Zároveň je však pravdou, že státy, které zaujaly odmítavé stanovisko k zásahu NATO v Kosovu, se vyznačují řadou víceméně vážných vzájemných rozdíků a neshod, a proto je nereálné, že by mohly vytvořit kompaktní společenství, které by prosazovalo ucelenou strategii proti NATO.⁴⁶ Návrat ke konfrontaci je tedy velmi nepravděpodobný.

* * *

Hodnocení akce Spojenecká síla a jejího možného dopadu na evropskou bezpečnost s odstupem jeden a půl roku rozhodně není snadné. Zveřejněná stanoviska většiny přírodních aktérů rozhodovacího procesu vyznívají jednoznačně ve prospěch této akce. Naproti tomu hodnocení odborných periodik – ať už kritická, nebo souhlasná – jsou mnohem méně jednoznačná. Odrážejí skutečnost, že balkánské, ale i širší mezinárodní souvislosti této akce nebyly černobílé, ale měly mnoho odstínů. Vyjadřují výhrady či pochyby, neznamenají však naprosté odmítnutí akce jako takové.

Totéž platí i o motivech a důvodech výhrad či pochyb. Ty se neomezují jen na dva, kterými by měla být kritika porušení principu suverenity či přesvědčení, že akce tohoto typu znamenají pro mezinárodní mír větší hrozbu než krutosti páchané uvnitř států.⁴⁷ Vycházejí z toho, že v procesu rozpadu SFRJ byly viny a zločiny na obou stranách, že se nepodařilo dát jednáním v Rambouillet takový rámec, který by byl přijatelný pro obě strany a který by umožnil diplomatické řešení bez použití vojenské síly, že nasazení ozbrojených sil NATO znamenalo větší strádání pro civilní obyvatelstvo v Srbsku než pro srbské zločince v řadách guerillových jednotek v Kosovu, že v průběhu posledních let se měnilo složení tzv. mezinárodního společenství a z řady dalších skutečností. Tyto výhrady neznamenají kategorické odmítnutí nového přístupu k evropské bezpečnosti. Jejich význam spočívá v tom, že ukazují, jakých nedostatků by se uplatňování tohoto nového přístupu mělo zbavit.

¹ Bližší viz Gnesotto, N.: La sécurité internationale au début du XXI.ème siècle. In: RAMSES 2000. Paris: Dunod, 1999, s. 202.

² Viz UN Refugee Chief of a Double Standard on Africa. International Herald Tribune, 28. 7. 1999.

³ Colard, D.: La première décennie de l'après guerre froide: 1989–1999. Défense nationale, 10/1999, s. 78.

⁴ Daalder, I. H. – O'Hanlon, M. E.: Unlearning the Lessons of Kosovo. Foreign Policy, Fall 1999, s. 135.

- ⁵ Společná stanoviska nejvyšších činitelů těchto dvou silných a mocných zemí z konce roku 1999 ukázala, že si akci Spojenecká síla vyhodnotily spíše jako projev politiky síly a jako snahu USA o světovou nadvládu než jako vítězství obrany lidských práv.
- ⁶ Solana, J.: NATO's Success in Kosovo. *Foreign Affairs*, Volume 78, No. 6, s. 118.
- ⁷ Gerbet, P.: *La construction de l'Europe*. Paris: Imprimerie nationale, 1999.
- ⁸ Blackwill, R.: *The Future of Transatlantic Relations*. New York: Council of Foreign Relations, 1999, s. 1.
- ⁹ Jde o původní kategorický požadavek na volný pohyb ozbrojených sil Severoatlantické aliance po celém území JSR, od něhož NATO po náletech nakonec ustoupilo. Ročenka Francouzského ústavu mezinárodních a strategických vztahů v této souvislosti uvádí, že přijetí takových podmínek by znamenalo „přeměnu Kosova v protektorát kontrolovaný vojsky NATO, v jehož rámci by neplatilo ústavní uspořádání JSR“. – *L'Année stratégique 2000*. Paris, 1999, s. 108.
- ¹⁰ McCgwire, M.: Why did we bomb Belgrade? *International Affairs*, Volume 76, No. 1 (2000), s. 19.
- ¹¹ Blackwill, R.: cit. dílo, s. 21.
- ¹² Gnesotto, N.: *La Puissance et l'Europe*. Paris: Presse de Sciences Po, 1998, s. 92.
- ¹³ Dopady pozemní operace by pravděpodobně byly horší nejen pro NATO, kterému by „přinesly“ mnoho mrtvých, ale i pro Kosovo, popřípadě i pro větší či menší část JSR, na níž by se mohly přenést boje pozemních sil.
- ¹⁴ *America's Military*. *International Herald Tribune*, 23. 8. 2000, s. 8.
- ¹⁵ Viz Albright, M.: U. S. Should Be Proud. *International Herald Tribune*, 31. 3. 2000.
- ¹⁶ Viz Hoon, G.: Kosovo one year on. *RUSI Journal*, April 2000, s. 2.
- ¹⁷ Viz Daalder, I. H. – O'Hanlon, M. E.: cit. dílo, s. 129–130.
- ¹⁸ Viz Mandelbaum, M.: A Perfect Failure, NATO's War Against Yugoslavia. *Foreign Affairs*, Volume 78, No. 5, s. 2–8.
- ¹⁹ Viz Vankovska, B.: *NATO War Over Yugoslavia: Civilian Control in Focus*. Copenhagen: COPRI, 2000. Working Papers, 7/2000, s. 10–11.
- ²⁰ Kosovo one year on. *RUSI Journal*, April 2000, s. 4.
- ²¹ Le sud-est de l'Europe sous l'emprise de l'OTAN. *Le Monde diplomatique*, Mars 2000.
- ²² Gidron, A. – Cordone, C.: Faut-il juger l'OTAN? *Le Monde diplomatique*, Juillet 2000, s. 18. Avner Gidron je poradcem a Claudio Cordone je ředitelem výzkumného a mandátového programu mezinárodního sekretariátu Amnesty International v Londýně. Amnesty International se zmiňuje o 400–600 civilních obětech na životech.
- ²³ Ricaliens, J.-Ph.: *Conflits futurs: défis tactiques et politiques*. *Défense nationale*, 5/2000, s. 24.
- ²⁴ Blíže viz Buzan, B. – Segal, G.: *Anticipating the Future*. New York: Simon and Schuster, 1998, s. 168.
- ²⁵ Rohde, D.: Kosovo Seething. *Foreign Affairs*, May/June 2000, s. 78.
- ²⁶ McCgwire, M.: cit. dílo, s. 21.
- ²⁷ Boniface, P.: Les leçons du conflit au Kosovo. *Révue Internationale et Stratégique*, Hiver 1999–2000, s. 69.
- ²⁸ Dupuy, P.-M.: Une évolution en quatre phases. *Défense nationale*, 3/2000, s. 30.
- ²⁹ Blíže viz Moisi, D.: L'Amérique, l'ère de la maturité. In: *RAMSES 2000*. Paris: Dunod, 1999, s. 238–239.
- ³⁰ Blíže viz Pfaff, W.: The Past Shows a Pax Would Only Lead to Conflict. *International Herald Tribune*, 19.–20. 8. 2000.
- ³¹ Blíže viz Huntington, S.: The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*, March/April 1999, s. 35–49.
- ³² Blíže viz Tucker, R.: Alone or With Others. The Temptations of Post-Cold War Power. *Foreign Affairs*, November/December 1999, s. 15–21.
- ³³ Cit. dle Lewis, F.: Some Learn Power's Hard Lessons Better Than Others. *International Herald Tribune*, 26. 6. 2000, s. 8.
- ³⁴ Např. francouzština pro výraz „rogue state“ používala překlad „Etat voyou“, což lze přeložit jako „výtržnický, nebo darebácký stát“.
- ³⁵ Chomsky, N.: L'Amérique. „Etat voyou“. *Le Monde diplomatique*, Aout 2000, s. 4.
- ³⁶ Na jeho možná úskalí upozorňuje M. Brown. Viz Brown, M.: Minimalist NATO. A Wise Alliance Knows When to Retrench. *Foreign Affairs*, May/June 1999, s. 204–217.
- ³⁷ Malone, D.: Le Conseil de sécurité dans les années 90.: essor et récession? *Politique étrangère*, 2/2000, s. 421.
- ³⁸ Boniface, P.: Les leçons du conflit au Kosovo. *Révue Internationale et Stratégique*, 36 (Hiver 1999/2000), s. 70.
- ³⁹ Solana, J.: cit. dílo, s. 118.
- ⁴⁰ Jakobson, M.: Is Kosovo a Turning Point for International Relations? *International Herald Tribune*, 31. 9. 1999, s. 8.
- ⁴¹ Robertson, G.: Modern Forces in the modern World. *Strategic Defence Review*, London, July 1998, s. 2.
- ⁴² Pfaff, W.: The Crisis in Moscow Puts Relations With NATO at Risk. *International Herald Tribune*, 15.–16. 5. 1999, s. 6.
- ⁴³ Galtung, J.: The Eastward NATO Expansions: The Beginning of Cold War II? Copenhagen: COPRI, 1997. Working Papers, 26/1997, s. 18.
- ⁴⁴ Robin, G.: Les enjeux mondiaux de l'affaire du Kosovo. *Défense nationale*, 7/1999, s. 44.
- ⁴⁵ Ortega, M.: Europe's defence after Kosovo. Newsletter, Institute for Security Studies Western European Union, Number 26, June 1999, s. 1.
- ⁴⁶ Blíže viz Huntington, S.: cit. stať, s. 47.
- ⁴⁷ Viz *Strategic Survey 1999/2000*, s. 22–24.